

James G. R. Cronin  
University College Cork  
Cork, Irlandia  
j.cronin@ucc.ie

## **Sąd nad narodem. Thomas Merton, Frank Kowalski i *Modlitwa o pokój* w Kongresie Stanów Zjednoczonych<sup>1</sup>**

18 kwietnia 1962 roku, dzień przed zawieszeniem obrad na okres Wielkiej Nocy, Frank Kowalski, deputowany partii Demokratycznej z Connecticut, zwrócił uwagę Izby Reprezentantów na zagrożenie, jakie niesie ze sobą rychłe wznowienie atmosferycznych testów nuklearnych nad Pacyfikiem. Zrobił to, odczytując „modlitwę o zachowanie ludzkości”<sup>2</sup> napisaną przez Thomasa Mertona. W swoim wstępnym przemówieniu w Wielką Środę Kowalski ostrzegał, że „świat znajduje się na rozdrożu” i że wybór, przed którym stoi, to „albo atomowe ukrzyżowanie rodzaju ludzkiego, albo zmartwychwstanie wiary w boską obecność w każdym człowieku”<sup>3</sup>. Apokaliptyczna retoryka jego wypowiedzi podkreślała dramatyczny charakter modlitwy o pokój: „w tym rozstrzygającym momencie,

---

<sup>1</sup> [Pierwodruk: J. Cronin, *A Nation Under Judgment: Thomas Merton, Frank Kowalski and the Congressional Peace Prayer*, [w:] „The Merton Annual: Studies in Culture, Spirituality, and Social Concerns”, t. 28, red. D. J. Belcastro i J. Q. Raab, Louisville, Ky, Fons Vitae, 2015, s. 30–39 (przyj. red.)].

<sup>2</sup> *Prayer for Peace*, [w:] T. Merton, *The Nonviolent Alternative*, red. G. C. Zahn, New York, Farrar, Straus & Giroux, 1980, s. 268–270; *Prayer for Peace*, [w:] T. Merton, *Passion for Peace: The Social Essays*, red. W. H. Shannon, New York, Crossroad, 1995, s. 327–329. Zob. T. Merton, *Pasja pokoju: eseje zaangażowane*, tłum. K. Olszowy, Kraków 2004.

<sup>3</sup> F. Kowalski, *A Prayer for Peace by Thomas Merton, Holy Week, 1962*, [w:] *The Congressional Record, Daily Digest of the 87th Congress, Second Session*, t. 108, cz. 5, Washington, DC, United States Government Printing Office, 1062, s. 6937–6938.

kiedy przychodzi nam dokonać wyboru, możemy zacząć mozolnie wznosić gmach pokoju. Możemy też zrobić ostatni krok poza krawędź chaosu”<sup>4</sup>.

*Modlitwa o pokój* odczytana w Kongresie USA stanowi część korpusu pism o tematyce społecznej Thomasa Mertona. Dziwnym trafem nie była tak szeroko komentowana, jak na to zasługuje<sup>5</sup>. W swoim nowatorskim studium Thomas T. Spencer osadził zlecenie napisania owej modlitwy w kontekście historycznym<sup>6</sup>. Chciałbym przeprowadzić pogłębioną analizę owych historycznych uwarunkowań przez naświetlenie głównie tych sprzeczności, które jednocześnie ujawniły się w decyzjach politycznych podejmowanych przez rząd USA w dniu odczytania modlitwy. Krytyczny rok 1962, pamiętny szczególnie ze względu na kryzys kubański, to okres najwyższego w okresie zimnej wojny (1947–1991) napięcia politycznego między Stanami Zjednoczonymi Ameryki Północnej a Związkiem Radzieckim. Postaram się udowodnić, że kongresman Frank Kowalski wykorzystał modlitwę o pokój Thomasa Mertona w sposób retoryczny, by pouczyć decydentów z Waszyngtonu o konieczności zachowania politycznej powściągliwości w czasie, gdy niestabilne stosunki międzynarodowe zdawały się sprzyjać wybuchowi konfliktu termojądrowego między USA a Związkiem Radzieckim. Na wstępie omówię zlecenie Mertonowi napisania modlitwy przez Kowalskiego w kontekście ożywienia pamięci o ocalałych z Hiroszimy i Nagasaki. W 1962 roku pamięć o nich została wprzęgnięta w wysiłki zmierzające do budowy świadomości pokojowego współistnienia między narodami. Następnie osadzę retoryczne wykorzystanie modlitwy Mertona przez Kowalskiego w kontekście noszącej znamiona „zarządzania apokalipsą” zimnowojennej polityki odstraszania, nad którą pracowały waszyngtońskie elity w dniu, w którym modlitwa została odczytana w amerykańskim Kongresie<sup>7</sup>.

W środę, 11 kwietnia 1962 roku, Frank Kowalski zamówił u Mertona *Modlitwę o pokój*, którą miano odczytać w Kongresie. Tydzień później tekst

---

<sup>4</sup> T. Merton, *Nonviolent Alternative*, s. 269; T. Merton, *Passion for Peace*, s. 328.

<sup>5</sup> Zob. A. Stuart, *Introduction*, [w:] *Across the Rim of Chaos: Thomas Merton's Prophetic Vision*, Papers Presented at the Fifth General Conference of the Thomas Merton Society of Great Britain and Ireland, Stratton-on-the-Fosse, Radstock, UK, Thomas Merton Society of Great Britain and Ireland, 2005, s. vii–xiv.

<sup>6</sup> T. T. Spencer, „*And God's Forgiveness? : Frank Kowalski and Merton's Prayer for Peace*, [w:] „Merton Seasonal” 2006, 31.4 (zima), s. 9–13.

<sup>7</sup> Zob. I. Chernus, *Apocalypse Management: Eisenhower and the Discourse of National Security*, Stanford Nuclear Age Series, Stanford, CA, Stanford University Press, 2008.

modlitwy znalazł się w protokołach posiedzeń Kongresu Stanów Zjednoczonych. Egzemplarze napisanej w tydzień modlitwy wysłano do Kowalskiego i, zgodnie z wymogami protokołu zakonu trapistów, do klasztornego cenzora<sup>8</sup>. W zapiskach Mertona z 26 kwietnia 1962 znajdziemy wzmiankę o modlitwie w kontekście ogłoszonego dzień wcześniej wznowienia przez Stany Zjednoczone atmosferycznych testów broni jądrowej. Merton pisze: „W Wielką Środę odczytano w Kongresie moją *Modlitwę o pokój*. Prosił o to kongresman Kowalski”<sup>9</sup>. Będąc członkiem chrześcijańskiego zakonu kontemplacyjnego, Merton usprawiedliwiał swoje zaangażowanie, jako pisarz i jako zatroskany obywatel, w życie polityczne kraju poprzez wyrafinowaną interpretację monastycznego paradoksu *contemptus mundi* (pogarda dla świata), zgodnie z którym mnich odrzuca pokusę utożsamiania się z dążeniami społeczeństwa. Postawa ta nie oznacza mizantropijnego, pełnego wyniosłości odrzucenia życia, a raczej próbę głębszego ugruntowania postawy wdzięczności wobec życia wyzwolonego z ambicji i pragnienia sprawowania nad nim kontroli<sup>10</sup>. *Modlitwa o pokój*, która powstała w krytycznym okresie historii, została przedstawiona w sposób uwypuklający natarczywość jej błagalnego przesłania.

Modlitwa zbudowana jest w następujący sposób: suplikant prosi o Bożą opiekę nad narodem amerykańskim; w dobie kryzysu narodowego Ameryka wezwana zostaje przed sąd; suplikant błaga, by w decydującej chwili Bóg obdarzył mądrością prezydenta, Kongres i dowódców wojskowych. Modlitwa Mertona wpisuje się w formułę modlitwy publicznej odmawianej od czasów rewolucji amerykańskiej, w której wiara religijna i uczucia patriotyczne nabierają wydzźwięku politycznego<sup>11</sup>. Z drugiej jednak strony modlitwa włączona do protokołu posiedzenia Kongresu odbiega od tej formuły tam, gdzie błaga ona o wstawiennictwo Boże w intencji całej ludzkości, a nie tylko narodu amerykańskiego. Retoryczny ton modlitwy

---

<sup>8</sup> Zob. Thomas Merton's Correspondence with Censors Reports, Series 112: *Prayer for Peace*; archiwa Thomas Merton Center [TMC], Bellarmine University, Louisville, Ky.

<sup>9</sup> T. Merton, *Turning Towards the World: The Pivotal Years. Journals*, t. 4, 1960–1963, red. V. A. Kramer, San Francisco, HarperCollins, 1996, s. 216.

<sup>10</sup> Zob. R. Williams, „*The Only Real City*”: *Monasticism and the Social Vision*, [w:] R. Williams, *A Silent Action: Engagements with Thomas Merton*, Louisville, KY, Fons Vitae, 2011, s. 53–68.

<sup>11</sup> Zob. A. Preston, *Sword of the Spirit: Shield of Faith: Religion in American War and Diplomacy*, New York, Knopf, 2012, s. 619, n. 11.

ujawnia nieuchronne sprzeczności zachodzące pomiędzy wojenną polityką Waszyngtonu a ewangelicznym etosem niestosowania przemocy.

Frank Kowalski, Amerykanin polskiego pochodzenia, napisał do Mertona po przeczytaniu jego poetyckiej refleksji na temat bombardowania Hiroszimy w dniu 6 sierpnia 1945 r. Wiersz *Original Child Bomb*<sup>12</sup> stanowi długą medytację na temat podatności człowieka wciągniętego w tryby wojny totalnej na zatracenie się w moralnej pustce, co dobitnie ilustruje zrzućenie bomb atomowych na Japonię<sup>13</sup>. Według Mertona wiek atomu oznaczał przesunięcie moralnego łuku dziejów<sup>14</sup>. W 1962 roku Amerykanie byli zgodni co do tego, że decyzja użycia bomby atomowej podyktowana była chęcią uniknięcia inwazji na Japonię, przyspieszenia zakończenia wojny i ocalenia wielkiej liczby żołnierzy amerykańskich od nieuchronnej śmierci<sup>15</sup>. Tylko garstka powojennych rewizjonistów argumentowała, że bomba atomowa nie tylko nie była niezbędna do wcześniejszego zakończenia wojny, ale że jej użycie podyktowane było doraźnymi względami politycznymi<sup>16</sup>. Wiersz Mertona należy do tej tradycji protestu przeciw bombie atomowej po raz pierwszy wyrażonego przez radykalnych katolickich pacyfistów już we wrześniu 1945 roku<sup>17</sup>. Przyjaciel Mertona z Uniwersytetu Columbia, Robert Lax, który pracował dla liberalnego czasopisma katolickiego „Jubilee”, pierwotnie opublikował wiersz *Original Child Bomb* w 1961 r. w swojej rozkładówce „Pax”<sup>18</sup>. Rok później przyjaciel i wydawca Mertona, James Laughlin, przedrukował wiersz w limitowanej edycji nakła-

<sup>12</sup> T. Merton, *Original Child Bomb: Points for Meditation to be Scratched on the Walls of a Cave*, New York, New Directions, 1961; T. Merton, *The Collected Poems of Thomas Merton*, New York, New Directions, 1977, s. 293–302.

<sup>13</sup> P. McNeal, *Harder than War: The Catholic Peacemaking in Twentieth-Century America*, New Brunswick, NJ, Rutgers University Press, 1992, s. 110.

<sup>14</sup> Zob. T. Merton, *Peace in the Post-Christian Era*, red. P. Burton, Maryknoll, NJ, Orbis, 2004, s. 58–67. [Por. rozdz. 7, *Sprawiedliwość we współczesnej wojnie*, [w:] T. Merton, *Pokój w erze postchrześcijańskiej*, tłum. E. Kopocz, Kraków 2006, s. 137–148. (Przyp. red.)]

<sup>15</sup> Zob. H. L. Stimson, *The Decision to Use the Atomic Bomb*, [w:] „Harper’s Magazine” 1947 (luty), s. 97–107; H. S. Truman, *Memoirs: Year of Decisions*, Garden City, NY, Doubleday, 1955; S. E. Morison, *Why Japan Surrendered*, [w:] „The Atlantic” 1960, 206 (październik), s. 41–47.

<sup>16</sup> Zob. N. Cousins i T. K. Finletter, *A Beginning for Sanity*, [w:] „Saturday Review of Literature” (15 czerwca 1946), 29, s. 5–9; W. A. Williams, *The Tragedy of American Diplomacy*, New York, W. W. Norton, 2009.

<sup>17</sup> Zob. D. Day, *We Go on Record: The CW Response to Hiroshima*, [w:] „The Catholic Worker”, (wrzesień 1945), 1; McNeal, *Harder than War*, s. 67–68.

<sup>18</sup> Zob. T. Merton, *Cold War Letters*, red. Ch. M. Bochen i W. H. Shannon, New York, Orbis, 2006, s. 40–42, 84–86, 142–143.

dem nowojorskiego domu wydawniczego New Directions. Książkę ilustrował swoimi rysunkami Emil Antonucci, ilustrator znany m.in. z projektu logo legendarnej restauracji „Four Seasons” mieszczącej się w wieżowcu Seagram Building na Manhattanie<sup>19</sup>. Po tym, jak Frank Kowalski poprosił Mertona o ułożenie modlitwy o pokój, Laughlin starał się o uzyskanie poparcia deputowanego dla przedruku wiersza *Original Child Bomb*<sup>20</sup>. Użyte w podtytule wiersza słowo „punkty” – *Points to be Scratched on the Walls of a Cave* [*Punkty do wydrapania na ścianach jaskini*] – brzmiało znajomo dla katolickiego ucha, wywołując skojarzenie z modlitwą myślną. Zadaniem osoby medytującej nad „punktami” jest przywołanie w wyobraźni obrazu każdego z nich. Merton wykorzystał w swoim wierszu popularną jezuicką tradycję jako nowy sposób ekspresji w celu umożliwienia wizualizacji, w perspektywie zrozumiałej dla człowieka, brzemiennego w skutkach wydarzenia atomowego<sup>21</sup>, i uświadomienia sobie, że wojna totalna niosła zniszczenie tym, na których zrzucano bomby, i tym, którzy je zrzucali.

W powojennej Japonii ocaleni z atomowej zagłady Hiroszimy i Nagasaki, zwani *hibakusza*, jako widoczny znak bolesnej pamięci narodu znaleźli się na marginesie narodowej świadomości<sup>22</sup>. Ich wspomnienia, przejęte przez Narodowy Komitet do Spraw Zdroworozsądkowej Polityki Jądrowej (SANE) w Stanach Zjednoczonych i Kampanię na Rzecz Rozbrojenia Jądrowego w Wielkiej Brytanii, miały pomóc wywołać masowe protesty przeciw testowaniu i gromadzeniu broni jądrowej<sup>23</sup>.

W 1962 roku międzynarodowa mobilizacja pamięci ocalałych o bombardowaniu Hiroszimy i Nagasaki na potrzeby działań wymierzonych przeciwko zbrojeniom jądrowym przypominała Japończykom o ich wyjątkowym statusie jako pierwszych ofiar bomby atomowej<sup>24</sup>. Merton osobiście

<sup>19</sup> 16 lipca 2016 roku restauracja przeniosła się na Park Avenue [przyp. red.].

<sup>20</sup> Zob. list Jamesa Laughlina do Thomasa Mertona, 24 kwietnia 1962 [archiwum TMC].

<sup>21</sup> Zob. L. S. Cunningham, *Thomas Merton and the Monastic Vision*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 1999, s. 92; J. T. Baker, *Thomas Merton, Social Critic*, Lexington, University Press of Kentucky, 1971, s. 95.

<sup>22</sup> Zob. J. W. Dower, *The Bombed: Hiroshimas and Nagasakis in Japanese Memory*, [w:] *Hiroshima in History and Memory*, red. M. J. Hogan, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 116-142; Y. Miyamoto, *Rebirth and the Pure Land or God's Sacrificial Lambs? Religious Interpretations of the Bombings in Hiroshima and Nagasaki*, [w:] „Japanese Journal of Religious Studies” 2005, 32, 1, s. 131-159.

<sup>23</sup> Zob. L. S. Wittner, *One World or None: A History of the World Nuclear Disarmament Movement through 1953: The Struggle Against the Bomb*, 2 t., Stanford, CA, Stanford University Press, 1993.

<sup>24</sup> Zob. R. Zwigenberg, *Hiroshima: The Origins of Global Memory Culture*, New York, Cambridge University Press, 2014; Dower, s. 116-142.

spotkał się z *hibakusza* w maju 1964 roku podczas ich wizyty w Opactwie Gethsemani w stanie Kentucky, w trakcie odbywanej przez nich Pielgrzymki w Intencji Pokoju na Świecie<sup>25</sup>. Pod wpływem tego spotkania Hiroszima i Nagasaki umocniły w pismach Mertona swój status najważniejszych symboli działalności na rzecz rozbrojenia nuklearnego. Paradoks jądrowej dyplomacji USA wyraził Merton, określając bombardierów Strategicznego Dowództwa Sił Powietrznych mianem osób „pełnych Hiroszim” oraz „kluczami do pokoju”<sup>26</sup>.

18 kwietnia 1962 roku Frank Kowalski umieścił modlitwę Mertona o pokój na świecie w kontekście pamięci o Hiroszynie i Nagasaki. Miasta te miały, w chrześcijańsko-humanistycznej perspektywie, symbolizować naszą „świętą powinność” podejmowania działań na rzecz pokoju i rozbrojenia. W swoich *Listach zimnowojennych* Merton nadmienia, że Frank Kowalski „pomógł odbudować Hiroszimę”<sup>27</sup>. Kowalski służył w wojsku w stopniu pułkownika. Po wojnie generał Douglas MacArthur mianował go zwierzchnikiem rządów wojskowych Kyoto, Osaki i regionu Chugoku, a później, podczas amerykańskiej okupacji i odbudowy Japonii (1945–1952), zastępcą szefa Sekcji do Spraw Ludności Cywilnej Najwyższego Dowództwa Sił Alianckich w Tokio. Działo się to w czasie, gdy planiści z Waszyngtonu usiłowali zbudować japońską demokrację tak, by zdołała stawić tamę rozprzestrzenianiu się komunizmu w Azji<sup>28</sup>. Dzięki zabiegowi retorycznemu Merton włączył Kowalskiego w pamięć ocalałych z bombardowania Hiroszimy, aby usankcjonować autorytet kongresmana do składania świadectwa o brzemieniu w następstwa wybuchu jądrowym<sup>29</sup>.

W 87. Kongresie Stanów Zjednoczonych Frank Kowalski uchodził za jednego z najlepiej poinformowanych w Izbie Reprezentantów w kwestii interesów wojskowych administracji Kennedy’ego<sup>30</sup>. Popierał propozycje Johna Fitzgeralda Kennedy’ego dotyczące stopniowego, nadzorowanego

---

<sup>25</sup> Zob. wpis w dzienniku z 17 maja 1964 [w:] T. Merton, *Dancing in the Water of Life: Seeking Peace in the Hermitage. Journals*, t. 5: 1963–1965, red. Robert E. Daggy, San Francisco: HarperCollins, 1997, s. 104–105.

<sup>26</sup> T. Merton, *Cold War Letters*, s. 135–136.

<sup>27</sup> T. Merton, *Cold War Letters*, s. 136, n. 79.

<sup>28</sup> Zob. H. Masuda, *MacArthur in Asia: The General and His Staff in the Philippines, Japan, and Korea*, trans. R. Yamamoto, Ithaca, NY, Cornell University Press, 2012, s. 254.

<sup>29</sup> T. Merton, *Cold War Letters*, s. 135–136; Zob. również: T. Merton, *Introduction* [w:] *Breakthrough to Peace: Twelve Views on the Threat of the Thermonuclear Extermination*, New York, New Directions, 1962, s. 9.

<sup>30</sup> Zob. J. R. Hailey, *Ex-Congressman Kowalski Dies*, [w:] „Washington Post” 15 października 1974, C8.

przez inspektorów, procesu przejmowania kontroli nad bronią jądrową<sup>31</sup>. Jednak pod wpływem swoich wcześniejszych doświadczeń wojskowych Kowalski, w trakcie toczącej się w Ameryce debaty nad obroną cywilną, która miała stanowić odpowiedź na kryzys berliński z października 1961, otwarcie krytykował udzielanie przez administrację Kennedy'ego poparcia dla projektu budowy prywatnych schronów atomowych. Potępiał projekt budowy takich schronów jako zarówno „niemoralny”, jak i „nieuczciwy”. Jak argumentował Kowalski, prywatne schrony praktycznie nie były w stanie zagwarantować przetrwania niespodziewanego ataku atomowego ze strony Związku Radzieckiego. Podobnie myślał Merton, który uważał histerię związaną z koncepcją budowy schronów za histerię świadomie wywołaną w celu „zaaranżowania przyzwolenia”<sup>32</sup>, czyli przekonania społeczeństwa amerykańskiego do przyjęcia idei ograniczonej wojny jądrowej. Jak argumentował Kowalski, potrzebne było poczucie odpowiedzialności, by za pomocą metod politycznych prowadzić działania na rzecz pokoju na świecie<sup>33</sup>.

Amerykanie albo nie byli przekonani co do możliwości zawarcia układu między USA i ZSRR dotyczącego zakazu testów jądrowych, albo byli przekonani, że bezpieczeństwo państwa wymaga wznowienia testów w atmosferze. Na początku prezydentury Kennedy'ego społeczeństwo amerykańskie było głęboko podzielone w kwestii konieczności wznowienia jądrowych testów atmosferycznych. Thomas Merton dowodził, że ideologia nieustannej gotowości do wojny, która napędzała wyścig zbrojeń podczas zimnej wojny, osłabiła bezpieczeństwo Stanów Zjednoczonych przez zachęcanie do pokładania fałszywej wiary w maszynierii jądrowego odstraszenia<sup>34</sup>. W jego opinii schrony atomowe i testy nuklearne stanowiły symptomy niepokojącej tendencji do normalizacji militarystyki w zimnowojennej kulturze Ameryki<sup>35</sup>.

<sup>31</sup> Zob. *Blueprint for the Peace Race: Outline of the Basic Provisions of a Treaty on General and Complete Disarmament in a Peaceful World*, United States Arms Control and Disarmament Agency Publication 4, General Series 3, Washington, DC, United States Government Printing Office, 1962.

<sup>32</sup> T. Merton, *Peace in the Post-Christian Era*, s. 67 [cyt. za: T. Merton, *Pokój w erze postchrześcijańskiej*, tłum. E. Kopocz, Kraków 2006, s. 148].

<sup>33</sup> Zob. Kowalski: *Shelters Impractical*, [w:] „The Hartford Courant” 22 listopada 1961, s. 13C.

<sup>34</sup> Zob. M. S. Sherry, *Preparing for the Next War: American Plans for Postwar Defense, 1941–45*, New Haven, CT, Yale University Press, 1977.

<sup>35</sup> T. Merton, *The Root of War is Fear*, [w:] *Passion for Peace*, s. 11–19, pierwotnie opublikowane w „The Catholic Worker” listopad 1961, 28.3, s. 1, 7–8 [Źródłem wojny jest strach, [w:] *Passion for peace*, s. 23–36]; zob. także: T. Merton, *The Shelter Ethic*, [w:] *Passion for Peace*, s. 20–26 i *Nonviolent Alternative*, s. 103–106 [The Machine Gun is



W pierwszym roku prezydentury Kennedy'ego jego retorykę zmiany pokoleniowej, wysławianej przez amerykańskiego dziennikarza Normana Mailera<sup>36</sup>, zagłuszyła eskalacja wydatków na cele militarne i przewartościowanie strategii odstraszenia jądrowego, która została doprowadzona do perfekcji przez administrację poprzedniego prezydenta, Dwighta D. Eisenhowera. Celem kultury odstraszenia było zahamowanie ekspansji połączonych ze sobą sił, które wzbudzały zarówno przesadne obawy, jak i wygórowane nadzieje na osiągnięcie porozumienia w okresie zimnej wojny. W 1960 roku wydatki zbrojeniowe stanowiły 49.7 procent budżetu Stanów Zjednoczonych, a podczas swoich pierwszych 14 miesięcy na fotelu prezydenckim Kennedy dorzucił na cele obronne dodatkowe 9 miliardów [dolarów]<sup>37</sup>. Od czasu swego zaprzysiężenia w Izbie Reprezentantów w 1958 do 1962 roku Frank Kowalski znacząco zmienił swoje stanowisko polityczne w kwestii pokoju i rozbrojenia. Początkowo, w końcowych latach prezydentury Eisenhowera, wraz z innymi demokratami wzywał republikanów do zasypania „przepaści zbrojeniowej” między Stanami Zjednoczonymi a Związkiem Radzieckim, ale w czasach prezydentury Kennedy'ego zajął otwarcie kontestującą postawę wobec tej koncepcji. To przesunięcie w politycznej filozofii Kowalskiego było starannie przemyślane i wynikało z jego przekonania, że w następstwie kryzysu berlińskiego w 1961 roku Kennedy przyjął niebezpieczny kurs na dyplomację nuklearną, który stanowił potencjalne zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego i pokoju na świecie<sup>38</sup>. W tekście napisanym do redagowanego przez Mertona zbioru esejów *Breakthrough to Peace [Ku pokojowi]*<sup>39</sup> przewodniczący SANE i redaktor *The Saturday Review* Norman Cousins nakłaniał Amerykanów, by manifestowali swoje uczucia patriotyczne „nie przez żądanie rozstrzygającego starcia nuklearnego czy beztróskie gadanie o zrzuconiu bomby wodorowej”, ale

---

*the Fallout Shelter*], pierwotnie opublikowane w „The Catholic Worker” listopad 1961, s. 1, 5. [Etyka schronu, [w:] *Pasja pokoju*, s. 37–48].

<sup>36</sup> Zob. N. Mailer, *Superman Comes to the Supermarket*, [w:] „Esquire” listopad 1960, s. 123–130; przedruk: N. Mailer, *The Presidential Papers*, New York, Bantam, 1964, s. 25–61.

<sup>37</sup> H. Zinn, *A People's History of the United States*, New York, HarperCollins, 2010, s. 437 [cyt. za: H. Zinn, *Ludowa historia Stanów Zjednoczonych. Od roku 1492 do dziś*, tłum. A. Wojtasik, Warszawa 2016, s. 566].

<sup>38</sup> Zob. Kowalski *Favors Atom Test Halt*, [w:] *The Hartford Courant* 26 lipca 1960, 11D; D. Shaffer, *Up Defense for Peace: Kowalski*, [w:] „The Hartford Courant” 8 października 1960, 9B; Kowalski: *Shelters Impractical*, „The Hartford Courant” 22 listopada 1961, 13C.

<sup>39</sup> [Merton miał być wydawcą zbioru, ale w kwietniu 1962 r. opat generalny zakonu trapistów zabronił mu wypowiadać się publicznie w sprawach wojny i pokoju. Nazwisko Mertona jako redaktora zostało usunięte. (Przyp. red.)]



przez włączenie się w społeczną akcję poparcia dla zaproponowanego przez prezydenta Kennedy'ego całkowitego rozbrojenia, które zostało przedstawione Zgromadzeniu Ogólnemu Narodów Zjednoczonych w 1961 roku. Przygotowania do przepędzenia sąsiadów z bronią w rękę przywodziły na myśl dyskusję na temat schronów z jesieni roku 1961 roku<sup>40</sup>.

Aby przeciwstawić się zagrożeniu jądrowemu, trzeba najpierw uznać jego realność. Retoryka *Modlitwy o pokój* Thomasa Mertona kwestionuje charakter zimnowojennej polityki ograniczenia ekspansji komunizmu poprzez skonfrontowanie amerykańskiej „wolności”, na straży której stoi „władza” technologii, z narodowym „przeznaczeniem”, które w Bogu uznaje przeciwwagę dla postawy odrzucenia moralnej odpowiedzialności za świat w imię „władzy” uzyskanej dzięki zarządzaniu stosunkami międzynarodowymi. W argumentacji *Modlitwy o pokój* eksponuje sprzeczności: „Ten naród, oddany wolności a nie władzy, dzięki wolności zyskał władzę, której nie pragnął. A chcąc posiadaną przez siebie władzę obronić wolność, wpadł w sidła technologii i polityki władzy”<sup>41</sup>. Dla Mertona – chrześcijańskiego kontemplatyka – czas kryzysu był znakiem eschatologicznym<sup>42</sup> i domagał się rozwagi w podejmowaniu decyzji politycznych: „Za wybór wojny lub pokoju będziemy musieli odpowiedzieć przed sądem, a jego wyrok zapisany zostanie w wiekuistym archiwum”<sup>43</sup>. Zdaniem Mertona w sprzecznościach natury moralnej ujawnił się „sąd” czy też moment przełomowy, który będzie miał albo zgubny, albo zbawienny wpływ na naród amerykański w dalszej perspektywie historycznej. Co najistotniejsze, w optyce modlitwy Mertona przyszłość nie jest zdeterminowana przeznaczeniem, ale zależy od działań człowieka prowadzonego przez mądrość Opatrzności Bożej. Chrześcijański idealizm Mertona ujawnia się w fakcie, że arbitra wolności widzi w *ideale* Ameryki i do tego ideału się odwołuje. Kowalski i Merton byli zgodni co do tego, że postawa odpowiedzialności politycznej ujawnia się wyłącznie w prawdziwym zaangażowaniu w pracę na rzecz pokoju i rozbrojenia. W *Modlitwie o pokój* Merton dowodzi, że odpowiedzialność za utrzymanie pokoju na świecie jest moralnym obowiązkiem przywódców

<sup>40</sup> N. Cousins, *Shelters: Survival and Common Sense*, [w:] T. Merton, *Breakthrough to Peace*, s. 50.

<sup>41</sup> T. Merton, *Nonviolent Alternative*, s. 268; T. Merton, *Passion for Peace*, s. 327 [cyt. za: T. Merton, *Naukowcy a wojna nuklearna*, [w:] tenże: *Pasja pokoju*, s. 201].

<sup>42</sup> Użycie przez Mertona dyskursu eschatologicznego w celu wywarcia wpływu na akcję społeczną, zob. R. Inchausti, *Thomas Merton's American Prophecy*, Albany, NY, State University of New York Press, 1998.

<sup>43</sup> Tamże.

mocarstw jądrowych i ich międzynarodowych współpracowników. Według niego wysiłki na rzecz negocjacji ugrzęzły w politycznym „pustostłowi” przedstawianym jako zarządzanie apokalipsą<sup>44</sup>.

Za najważniejszy sukces swojej prezydentury Kennedy uważał *Traktat o zakazie prób z bronią jądrową w atmosferze*, który wynegocjował z premierem Związku Radzieckiego Nikitą Chruszczowem w 1963 roku. Spory ideologiczne, jakie toczyły się wewnątrz Białego Domu, unaocznily głębokie podziały między idealistami i politycznymi realistami zasiadającymi w administracji państwowej. Gdy Kennedy obejmował urząd prezydenta w 1961 roku, zarówno w USA, jak i w ZSRR obowiązywało nieoficjalne moratorium na testy jądrowe. Nadzieja na zawarcie trwałego układu okazała się jednak płonna, gdy we wrześniu 1961 roku Rosja wznowiła testy. Pomimo ogromnej presji armii i opinii publicznej na to, by Ameryka poszła w ślady ZSRR, Kennedy zdołał, przy pomocy swoich doradców, m.in. Theodora Sorensona i Arthura M. Schlesingera Jr., opóźnić amerykańską odpowiedź. Jednakże wobec nieugiętej postawy Moskwy presja ze strony wojska stawała się przytłaczająca<sup>45</sup>.

18 kwietnia 1962 roku, w dniu, w którym Frank Kowalski odczytał w Kongresie *Modlitwę o pokój* Thomasa Mertona, prezydent Kennedy oświadczył na porannej konferencji prasowej w audytorium Departamentu Stanu, że Stany Zjednoczone wysłały na konferencję Komitetu Rozbrojeniowego 18 Państw, obradującego właśnie w Genewie, wniosek dotyczący pertraktacji w sprawie kontroli zbrojeń i zobowiązań wynikających z traktatu rozbrojeniowego<sup>46</sup>. Prezydent Kennedy zapewnił zgromadzonych dziennikarzy, że Stany Zjednoczone dokładają wszelkich starań w celu osiągnięcia przełomu w negocjacjach rozbrojeniowych ze Związkiem Radzieckim. Wczesnym popołudniem Kennedy zwołał posiedzenie Rady Bezpieczeństwa Narodowego (NCS) w sali gabinetu Białego Domu w celu zatwierdzenia propozycji Przewodniczącego Komisji do Spraw Energii Ato-

<sup>44</sup> Zob. T. Merton, *Peace in the post-Christian Era*, s. 109 [cyt. za: T. Merton, *Pokój w erze postchrześcijańskiej*, s. 201].

<sup>45</sup> Szczegółowa analiza tych wydarzeń, zob. A. M. Schlesinger, Jr., *A Thousand Days: John F. Kennedy in the White House*, Boston, Houghton Mifflin, 1965, s. 448–505.

<sup>46</sup> Dokumenty Johna F. Kennedy'ego. Dokumenty prezydenckie. Kartoteka Gabinetu Prezydenta: Konferencje prasowe, 18 kwietnia 1962, JFKPOF-056-004, Biblioteka Prezydencka i Muzeum im. Johna F. Kennedy'ego; *Blueprint for the Peace Race: Outline of Basic Provisions for Treaty on General and Complete Disarmament in a Peaceful World*, United States Arms Control and Disarmament Agency Publication 4 General Series 3, Washington, DC, Government Printing Office, 1962.

mowej (AEC), Glenna T. Seaborga, który w piśmie z 12 kwietnia 1962 roku prosił prezydenta o przyjęcie propozycji wznowienia prób atmosferycznych na poligonach na Pacyfiku i w Nevadzie. Na spotkaniu NCS Kennedy zatwierdził próby broni jądrowej serii „Dominic I”, które miały się odbyć na Pacyfiku między 25 kwietnia a 3 listopada 1962, ale próby taktycznej broni jądrowej na poligonach Nevady zostały wstrzymane do zakończenia serii „Dominic I”<sup>47</sup>. Próby z bronią jądrową stanowiły dla Kennedy’ego „polisę ubezpieczeniową” przeciw nieprzewidywalności Rosjan w międzynarodowych negocjacjach pokojowych, a jednocześnie nadawały mu rysy wojownika epoki zimnej wojny, co miało zadowolić domorosłych przeciwników negocjacji<sup>48</sup>. Z drugiej strony, nie chcąc zrazić do siebie rosnącego w siłę anty-nuklearnego lobby, prezydent pragnął jak najszybszego przeprowadzenia testów. W swoim wystąpieniu radiowo-telewizyjnym z maja 1962 roku, w którym podawał do publicznej wiadomości, że Ameryka wznowiła z końcem kwietnia próby jądrowe w atmosferze, Kennedy zobowiązał się nie dokonywać testów o dużej sile rażenia, obiecując tym samym ograniczenie rozprzestrzeniania się radioaktywnych opadów<sup>49</sup>. Na początku prezydentury Kennedy’ego Nikita Chruszczow rozpoczął tajną korespondencję z prezydentem USA. Dzięki tej sekretnej wymianie listów udało się rozładować napięcie polityczne narastające podczas kryzysu kubańskiego w październiku 1962 roku<sup>50</sup>. W liście do Kennedy’ego z 3 marca 1962 r. Chruszczow protestuje przeciw planom wznowienia przez USA prób jądrowych, jednocześnie powołując się na bombardowanie przez Amerykanów Hiroszimy i Nagasaki, tytułem usprawiedliwienia wprowadzenia w życie sowieckiej polityki nuklearnego odstraszenia<sup>51</sup>. Na spotkaniu NSC w dniu 18 kwietnia doradcy Kennedy’ego wyrazili niepokój związany z prawdopodobieństwem załamania zaufania społecznego w następstwie potencjalnej

---

<sup>47</sup> Dokumenty Johna F. Kennedy’ego. Dokumenty prezydenckie. Kartoteka Bezpieczeństwa Narodowego: Spotkania i memoranda – spotkania Rady Bezpieczeństwa Narodowego, 1962, n. 499, 18 kwietnia 1962.

<sup>48</sup> Zob. J. Moltz, *The Politics of Space Security: Strategic Restraint and the Pursuit of National Interests*, Stanford, CA, Stanford University Press, 2008, s. 132.

<sup>49</sup> Dokumenty Johna F. Kennedy’ego. Dokumenty prezydenckie. Kartoteka Gabinetu Prezydenta. Kartoteka Przemówień. Przemówienie radiowe i telewizyjne do narodu amerykańskiego: *Nuclear Testing and Disarmament* [Testy nuklearne i rozbrojenie], 2 marca 1962; zob. także: Wittner, 2, s. 413.

<sup>50</sup> Zob. T. Fensch (red.), *The Kennedy-Khrushchev Letters*, Woodlands, TX, New Century Books, 2001.

<sup>51</sup> *Foreign Relations of the United States* [FRUS], 1961–1963, t. 6: Kennedy-Khrushchev Exchanges, Washington, U.S. Government Printing Office, 1996, Document 39: Message from Chairman Khrushchev to President Kennedy, March 3, 1962.

awarii systemu. Do prób zostały dopuszczone pociski Polaris średniego zasięgu umieszczone na łodziach podwodnych amerykańskiej marynarki wojennej, ale testy pocisków Atlas dalekiego zasięgu zostały odroczone z uwagi na nierozwiązane kwestie dotyczące dowództwa i nadzoru. Aby zminimalizować publiczną krytykę, Kennedy prosił o krótki czas wdrażania decyzji<sup>52</sup>. Panował polityczny klimat realistycznego odstraszenia.

18 kwietnia 1961 roku zimnowojenny realizm i dość marginalny idealizm na chwilę spłotyły się ze sobą. Deputowany Frank Kowalski pozyskał amerykańskiego celebrytę, katolickiego pisarza Thomasa Mertona, do pomocy w uświadomieniu społeczeństwu wzrastającego zagrożenia, jakie niosła ze sobą broń termonuklearna. Merton, podobnie jak Kowalski, odrzucał fałszywą ufność pokładaną w strategii nuklearnego odroczenia, które miało jakoby utrzymać niełatwy pokój cechujący okres zimnej wojny. Według Mertona rozbrojenie było niemożliwe dopóty, dopóki społeczeństwo amerykańskie pokładało ufność w koncepcji ograniczonej wojny jądrowej, a USA i ZSRR nie osiągnęły porozumienia w sprawie sposobu zapewnienia pokoju po uzyskaniu rozbrojenia. Retoryczne odwołanie się w krytycznym momencie do pamięci o Hiroszynie i Nagasaki miało służyć wypracowaniu odpowiedzialnych metod dyplomatycznych, służących rozwiązywaniu konfliktów w epoce termojądrowej. Ćwierć wieku po upadku Związku Sowieckiego widmo nuklearnej zagłady wciąż zagraża ludzkości. Z politycznego punktu widzenia świat jest kokpitem zbójceckich reżimów i lokalnych wrogów, walczących o władzę z pięcioma pierwszymi państwami nuklearnymi – Ameryką, Rosją, Wielką Brytanią, Francją i Chinami – i których wzajemne stosunki przeniknięte są podejrzliwością i duchem rywalizacji. Ponadczasowe znaczenie *Modlitwy o pokój* Thomasa Mertona polega na tym, że wzywa ona do zmagania się z pytaniami natury moralnej, gdy rozstrzyga się sprawa odpowiedzialności za działania polityczne, które mają zaważyć na losach całej ludzkości<sup>53</sup>.

Tłumaczenie  
Małgorzata Poks  
(Uniwersytet Śląski, Katowice)

<sup>52</sup> *FRUS*, 1961–1963, t. 7: Arms Control and Disarmament, Document 176: Office of the Historian, Bureau of Public Affairs, United States Department of State.

<sup>53</sup> Autor artykułu dziękuje dr. Paulowi M. Pearsonowi, Dyrektorowi i Archiwście, oraz Markowi C. Meadowi, Zastępcy Dyrektora Centrum Thomasa Mertona w Bellarmine University, Louisville, Kentucky.

James G. R. Cronin

**A Nation Under Judgment: Thomas Merton, Frank Kowalski and the Congressional Peace Prayer**

On April 18, 1968, Frank Kowalski, a Democratic representative from Connecticut, addressed the House of Representatives on the perils of America's imminent resumption of atmospheric testing of nuclear weapons through "a prayer for the preservation of mankind" written by Thomas Merton. The Congressional peace prayer is established within the corpus of Thomas Merton's social writings. Yet, surprisingly, the prayer has received little critical commentary. This article seeks to probe deeper into the historical circumstances in which the prayer was written by highlighting coincidental contradictions in United States policy-making that took place on the day the prayer was read in Congress.

**Keywords:** Thomas Merton, Cold War, nuclear weapons, peace

**Słowa kluczowe:** Thomas Merton, zimna wojna, broń nuklearna, pokój